

בדיקת תפילין ומוזוות בזודש אלוּל – בשביל מה?

רקע

שולחן ערוך או"ח ל"ט/י – תפילין שהוחזקו בכשרות, אינם צריכים בדיקה לעולם. ואם אינו מניחן אלא לפרקים, צריכים בדיקה פעמים בשבוע. הגה: ואם אין לו מי שיוכל לבדוק ולחזור ולתפורן, יניחם כך בלא בדיקה (ב"י בשם א"ח).

משנ"ב שם כ' – שכל זמן שחיפויין שלם, הרי הן בחזקתן מן הדין ואין חוששין שמא נמחקה אות מתוכן או ניקבה. ומ"מ נכון לבדקן מפני שמתקלקל מפי הזיעה. ואם [כח] נקרע חיפוי הבתים או שנשרו במים צריכין בדיקה תיכף שמא נמחק הכתב או נתקלקל. וכל שצריך בדיקה מן הדין ואין לו מי שיבדוק ויתפור אותם מניחם בלא ברכה דלא שייך אוקמיה אחזקה כה"ג וכתב הח"א דה"ה אם מונחים במקום לח והכל לפי הענין:

מסכת יומא י"א עמוד א' – דתניא: מזוזת יחיד נבדקת פעמים בשבוע, ושל רבים פעמים ביובל.

שולחן ערוך יו"ד רצ"א/א – מזוזת יחיד נבדקת פעמים בשבע שנים. ושל רבים, פעמים ביובל¹.

מקור

קיצור שולחן ערוך קכ"ח [דיני חודש אלול]/ג

אנשי מעשה נוהגין לבדוק בחודש זה תפילין ומוזוות שלהן וכל אשר ימצא שם בדק בשאר מצוות יתקנו [מטה אפרים].

הסבר # 1 – דין ייזודי לזודש אלוּל; זוששין לדעות יזוד

שמות י"ג/א-י'

וידבר יקוק אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בני ישראל באדם ובבהמה לי הוא. ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יקוק אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך יקוק אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוי אשר נשבע לאבתך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג ליקוק: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יקוק לי בצאתי ממצרים: והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יקוק בפיך כי ביד חזקה הוצאך יקוק ממצרים: **ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה:**

מכילתא, בא, מסכתא דפסחא פרשה י"ז	מסכת עירובין צ"ו עמוד א'
ד...א; "מימים ימימה" – מגיד שאדם צריך לבדוק את התפילין אחת לשנים עשר חדש; נאמר כאן "מימים ימימה", ונאמר להלן "ימים תהיה גאולתו" (ויקרא כה כט) – מה ימים האמור להלן אין פחות משנים עשר חדש, אף ימים האמורים כאן אין פחות משנים עשר חדש דברי בית הלל. בית שמאי אומרים אינו צריך לבדוק עולמית שמאי הזקן אומר אלו תפילין של אבי אימו.	ומאן שמעת ליה שבת זמן תפילין? דתניא: +שמות י"ג+ ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה – <ul style="list-style-type: none">ימים ולא לילות. מימים ולא כל ימים, פרט לשבתות וימים טובים, דברי רבי יוסי הגלילי.רבי עקיבא אומר: לא נאמר חוקה זו אלא לענין פסח בלבד.

ראייה;

כל השנה: שולחן ערוך, יו"ד, קי"ב/א-ב – אסרו חכמים לאכול פת של עממים עובדי כוכבים, משום (א) חתנות...ב. יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחים פת מנחתום העובד כוכבים, במקום שאין שם נחתום ישראל, מפני שהיא שעת הדחק. רמ"א – וי"א דאפילו במקום שפת ישראל מצוי, (שרי) (ב"י לדעת המרדכי וסמ"ק והג"א ומהרא"י ואו"ה ריש כלל מ"ד).	עשרת ימי תשובה: שולחן ערוך או"ח תר"ג/א אף מי שאינו נזהר מפת של כותים, בעשרת ימי תשובה צריך לזוהר.
---	---

¹ פת"ש שם ס"ק ג- עיין בתשובת חתם סופר סימן רפ"ג... וכתב עוד דענין הבדיקה לא בעי מומחה הבקי בחו"י אלא כל אדם יכול לבדקן אבל עכ"פ צריך לפתחן לעיין בכל אות אם לא נרקב כיון שעשוי להתרקב ולבלות באורך הימים ע"ש.

הסבר # ב - דיין כללי בהתאם למנהגינו בכל השנה כולה

רש"י חולין י"ב עמוד א' ד"ה פסח

... אלא ודאי הלכה למשה מסיני הא דסמכינן ארובא אפי' היכא דאפשר... ואהא מלתא סמכינן ולא בדקינן כל י"ח טרפות ונקובת הריאה, משום דשכיח בה ריעותא בדקינן. והיכא דאיתרמי דאיפרשה ריאה ולא בדק = מתאכלא דסמכינן אהא "ואדרב הונא דאמר (לעיל /חולין/ דף ט) נשחטה בחזקת היתר עומדת" ואין מפרסמין הדבר.

משכנות יעקב [סימן ט"ז]

שאלה אשר נשלחה להרב הגאון המנוח המפורסם סוה' אפרים זלמן טרנגליות עם כל הקונטרסים שאח"ז בדין עצם שנמצא בטולגולת - ואנכי יבואר דיני מיעוט המצוי בעוה"שי

...טעם שאין צריך לבדוק אחר ח"י טריפות, היינו משום שטורח גדול הוא לחפש אחריהם ולא טרחינן לברורי. ומכ"ש הפ"מ [בסי' א'] גבי שוחט דקיי"ל רוב...וכן גבי בדיקת חמץ במשכיר בית ב"ד קיי"ל חזקתו בדוק...וכ"ז במיעוט שאין מצוי! אבל מיעוט מצוי לית דין ולית דיין דבדיקתה מדינא...

תשובת הרב הגאון מוהרא"ז הלא היא היא בספרו בית אפרים :
זוה אשר כתבתי שנית לכבודו על תשובתו

הנה מעכ"ת קדק אחר כחא דהתירא עדיף - ושורש ד' מעכ"ת כי דין זה המיעוט המצוי שצריך לבדוק אחריו הוא רק חומרא דרבנן בעלמא והיכא דתיקון תיקון והבו דלא ליסיף עלה ללמוד מהנה למקום אחר וגם דוקא שהמיעוט המצוי יהי' דאי' הסור ולא יהי' עדיין ספק אי' הכריך בדיקה - ומזה הסיר מעכ"ת בנידון הנשאל בלא לבדוק אחר הראשונים וגם מטעם ס"ס ורובא וחזקת היתר והאריך הו' כתי' בזה באר"כית הנוטה להקיר :

ובירושלמי ומכילתא מיייתי מחלוקת תנאי אם תפילין צריכין בדיקה אחת ליב"ח, והנהו דמצרכי בדיקה סברי בחוקת תפילין הכתוב מדבר, וכתב ושמרת החוקה למועדה מימים ימימה כו' ודרשו מגיד שצריך לבדוק א' ליב"ח ומיייתי שם מחלוקת...ואנן קיי"ל בחוקת פסח כו' דקיי"ל לילה זמן תפילין...ולכן לא פסקו כן הפוסקים, עכ"פ משמע דכולהו תנאי ואמוראי דסברי לילה לאו זמן תפילין שפיר יש להצריך בדיקה לתפילין כל יב"ח מקרא ד"ושמרת" דא' רחמנא עביד להו שימור א' ליב"ח, ולא להעמידן על חזקתן. ולכאורה משמע דזו גזירה גמורה ומדאורייתא, ומצאנו רמז לבדיקה מן התורה שלא להעמיד כל הדברים על חזקתן לעולם, אם לא שנאמר דגזה"כ הוא דווקא בתפילין ולא ילפינן מינה...או אפשר דאסמכתא הוא...עכ"פ אל תהי חובת הבדיקה קלה בעינינו בדבר שהתקלה מצויה...

הסבר # ג - אמצעי לעריכת בדיקה "אזרת"

מסכת שבת ק"ה עמוד ב' - דתניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: העומד על המת בשעת יציאת נשמה - חייב לקרוע, הא למה זה דומה - לספר תורה שנשרפה. - לא צריכא, דלא קאי בשעת יציאת נשמה.
דוגמה 1) שולחן ערוך סימן תקפ"א/א-סעיף א-נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים.

הגה: ומנהג בני אשכנז אינו כן...ועומדים באשמורות לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה; ואם חל ראש השנה ב' (או) ג', אז מתחילין מיום א' שבוע שלפניו.

משנ"ב שם ו'-מיום א' שבוע שלפניו -... [אליה רבה] ועוד טעם שקבעו ד' ימים, שכן מצינו בקרבנות שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם הקרבה ובכל הקרבנות בפ' פנחס כתיב והקרבתם עולה ובר"ה כתיב ועשיתם עולה ללמד שבר"ה יעשה אדם עצמו כאלו מקריב את עצמו. ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם.

דוגמה 2) הרמב"ם, הלכות תשובה ג/ד

אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה, לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה, עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה שנאמר וצדיק יסוד עולם זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו, ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה, ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום.

דוגמה 3) הרמ"א [שם, הערה שלו על החומרא לא לאכול פת פלטר בעשרת ימי תשובה]

הגה: ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה; וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת (ד"ע ורבינו יונה ריש ברכות).